

Tussen Eems en Lauwers

De Groninger geschiedenisstudentenvereniging **Ubbo Emmius** bestaat vandaag 45 jaar en viert dit jubileum met o.m. een inleiding, te houden door een der oprichters, prof. dr. E. H. Waterbolk. De heren F. Westra en F. R. H. Smit uit Groningen hebben bij gelegenheid van dit 9e lustrum een boekje samengesteld over **Ubbo Emmius**, „Tussen Eems en Lauwers”, dat vandaag officieel verschijnt. (In de boekhandel verkrijgbaar voor f 12,50).

Grote vermaardheid heeft **Ubbo Emmius** (1547-1625) gekregen en behouden als schrijver van een Friese geschiedenis. Hierin wordt beschreven wat er gebeurd is van de tijd der volksverhuizingen (5e eeuw) tot in het jaar 1565, het begin van de Nederlandse onlusten tegen Spanje. Hij zag Friesland gedeeld in drieën: Westerauwers Friesland, Friesland tussen Lauwers en Eems en Friesland ten oosten van de Eems.

Deze Friese geschiedenis is onlangs uit het latijn in het Duits vertaald en komt uit in een serie van zes boeken, waarvan er tot nu toe drie zijn verschenen. Over deze uitgave (Verlag Jochen Wörner, Im Hermeshain 6, 6000 Frankfurt am Main 60) vertelde ik U in de rubriek van 11 juli van dit jaar uitvoerig. Prof. Waterbolk schreef het voorwoord voor deze uitgave.

Minder bekend is dat **Ubbo Emmius** over de drie Frieslanden afzonderlijke verhandelingen heeft geschreven, ook in het latijn. Het zijn kleine verhandelingen, bedoeld als aanvulling en nadere toelichting op zijn geschiedwerk. Ze zijn nog het meest verwant met de reisbeschrijvingen, met verkenningen die na het bezoeken der verschillende streken het verhaal opleverden.

Voor het eerst is nu een gedeelte van dit werk in het Nederlands vertaald (door P. Schoonbeeg). Het zijn de hoofdstukken waarin **Emmius** een beschrijving geeft van de stad Groningen en de Ommelanden omstreeks het jaar 1600. De vertaling is gebaseerd op de laatste editie van 1646 en de voorwaarden zijn genomen uit de editie van 1616, zo lichtten de samenstellers **Smit** en **Westra** toe.

Frans Westra is overigens geen onbekende in deze rubriek. Hij schreef een doctoraalscriptie over de land-

Portret van **Ubbo Emmius** op 41 jarige leeftijd door een onbekende schilder.

meter **Johan Sems**, die in het noorden van het land in het einde van de zestiende eeuw en begin zeventiende eeuw belangrijk werk heeft verricht. Op 13 januari van dit jaar vertelde ik U er uitvoerig over.

Wat nu het boekje „Tussen Eems en

ciekaart herzien. Dit zou stellig naar de zin van **Emmius** zijn geweest, daar hij ook voor zijn geschiedverhaal kaarten als ondersteuning van het begrip op grote prijs stelde, zelfs noodzakelijk achtte. De maker van die verbeterde kaart was **Johan Borgesius** (1618-1652) uit Westerwijtwerd.

Ubbo Emmius noemt de stad Groningen „al sinds eeuwen de grootste, schoonste en machtigste in het Friese land, omdat zij door haar ligging, vrijwel in het midden van een gebied dat zich naar het Westen en het Oosten uitstrekt, bij haast alle belangrijke gebeurtenissen daarvan, zowel in tijd van oorlog als in vreedstijd, betrokken is geweest”. In het geschrift wordt een beschrijving gegeven van de Ommelanden, de belangrijkste rivieren **Hunze**, **Aa** en **Fivel** en de bewoners in de diverse streken als **Humsterlanders**, **Hunsingoërs** en **Fivelingoërs**. „Dit zijn de bevolkingsgroepen die wij tegenwoordig **Ommelanders** noemen.”

Na Groningen noemt **Emmius** **Appingedam** het vermaardst en het

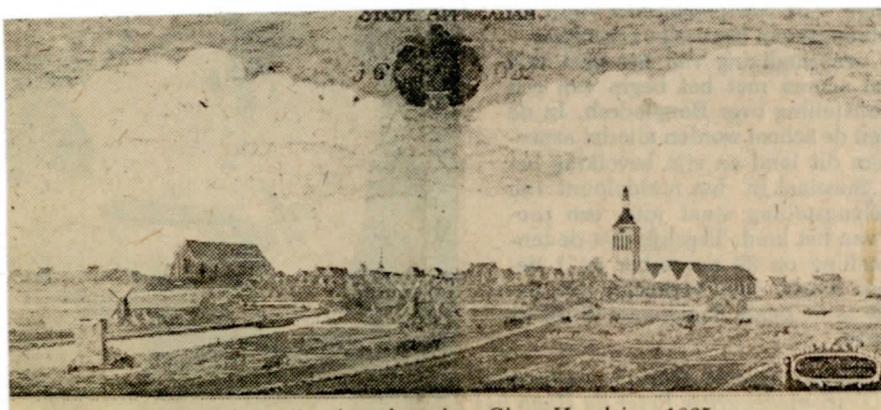

Gezicht op de stad Groningen.

Lauwers” betreft, de beschrijving van de stad Groningen en de Ommelanden werd destijds door de Groninger overheid wel van belang geacht. Het bleef populair en zelfs na **Emmius'** dood kwam het nog weer op de markt (Groningen, 1646). Toen is ook de provin-

grootst. „**Appingedam** wordt niet gesierd door stadsmuren, noch heeft het recht op burgerlijk stadsbestuur en magistraten, maar het is een bekoorlijke plaats, haast cirkelvormig en voor het grootste deel door een gracht omgeven. Het is bekend om zijn schitterende kerk met de van verre zichtbare toren; ook heeft het buiten, maar tamelijk dichtbij de westkant van de plaats een zeer groot klooster van de orde der Augustijnen. Dit is tegenwoordig niet meer in gebruik en staat haast op instorten.”

Voor het overige liggen er in dit gebied alleen dorpen, waarvan ongeveer 160 een eigen kerk hebben, constateert **Emmius**. Vele van die dorpen maken door hun omvang en fraaiheid de indruk van stadjes, zoals bij voorbeeld **Visvliet** aan de **Lauwers**, **Noordhorn** in het **Langewold**, **Winsum** bij de bocht van de **Hunze**, een mijl benoorden Groningen, **Bedum**, **Uithuizen**, **Mid-**

Gezicht op **Appingedam** door **Claes Hendricx**, 1665.

deïstium en waarom in Hunsingo, in Fivelingo Loppersum, Bierum, Farmsum en Delfzijl, tegenwoordig als een stad omgeven door grote en sterke verdedigingswerken en ook door zijn haven bekend. In het Oldambt liggen Winschoten en het eens bloeiende, maar nu door de golven van de Dollard verwoeste en haast verzwolgen Midwolda, dat van verre reeds zichtbaar is door zijn kerk met vier torens."

Emmius attendeert dan op de 25 kloosters in dit gebied van monniken en gewijde maagden, uitmuntend door hun gebouwen. Die kloosters worden alle opgesomd en kort besproken, evenals de vestingwerken en de wijze waarop recht gesproken werd in die tijd die door Emmius wordt behandeld.

De stad Groningen wordt beschreven als „ruim en van grote omvang, luisterrijk door haar particuliere en openbare gebouwen, voornaam door haar twee markten en machtige vestingwerken".

De omtrek van haar muren, gemeten aan de buitenrand van de gracht beliep tweemaal 1618 passen (een pas is ongeveer 95 cm), zonder de voorsteden mee te rekenen. Ubbo Emmius attendeert op de twaalf kerken in de stad, waarvan er drie zogenaamde parochiekerken zijn, vijf kloosterkerken en vier kerken verbonden aan gasthuizen. „Van de kloosterkerken is de Franciscanerkerk verbonden aan een omvangrijk klooster ongeveer in het midden van de stad, de grootste; dit klooster, tegenwoordig zetel van de wetenschappelijke school, is stadsbezit."

Na een beschrijving van de beide marktpleinen, de 17 straten die er op

uit komen en de poorten, attendeert Emmius op de voorsteden voor de poorten. „De voorstad die voor de Heerepoort lag was zeer langgerekt en werd door een aaneensluitende rij huizen bijna verbonden met het dichtstbijzijnde dorp Helpen, dat niet minder dan acht stadiën van de stad verwijderd was."

De ligging van de stad vergemakkelijkt in hoge mate de in- en uitvoer van allerlei zaken. Scheepvaartverkeer (voor grotere en kleinere schepen) is mogelijk vanaf de rivier de Eems en de monding van de Lauwers, ook vanaf de zee zelf en uit het omliggende land; door Drenthe lopen wegen die elk jaargetijde begaanbaar zijn en zo vervoer met karren en wagens uit Drenthe zelf en de overige omliggende delen van Duitsland mogelijk maken. Hierom juist kent de stad zoveel grotere voorspoed, omdat zij in het gehele gebied het monopolie bezit op alle handelszaken naar alle windstreken."

Het boekje bevat voorts door Ubbo Emmius gegeven beschrijvingen van de kerkelijke aangelegenheden in de stad Groningen. Ook wordt aandacht besteed aan het „werkhuis ter bestrafing van buitensporige slechtheid en ledigheid" in een deel van het Dominicanerklooster (zelfde als het Jacobijnerklooster) („Allen moeten daar werken of anders verhongeren") Besloten wordt met een korte karakteristiek van de toen juist gestarte Groninger Academie.

24-11-81
Blikvanger